

Írta: B. Aczél Anna

RÁKOSPALOTAI KÖRKÉP

Menyasszonyképző – mondta be harminc évvel ezelőtt a kalauz a villamoson az intézetet keresőknek.

És ma mit mondana, ha még lenne kalauz? És mit mondanak a környékbeliek, ha bejönnek ebédelni, vagy valamilyen programra?

Sokan fantáziálnak azon – látva a kerítésen átsejlő szép épületeket, a nagy parkot, – hogy mi lehet ott bent. Munkatársaimmal képzeletbeli sétára hívjuk Önt, kedves olvasónk. Jöjjön velünk, nézzen körül, játsszuk azt, hogy Ön egy látogató, **ismerkedjen meg a most 110 éves Rákospalotai Intézet**tel, az itt dolgozókkal, a bentélőkkel.

A fehér kovácsoltvas kapun éppen most lép be a látogató, akit az intézet egyik munkatársa fogad.

Milyen szerencse, hogy ma jött, ilyen szép napsütésben még barátságosabb az intézet.

Tényleg milyen szép ez park, mi volt ez régen, minek épült ez az intézmény?

A Szociális és Családügyi Minisztérium Rákospalotai Javítóintézete-jogelődje a Rákospalotai Királyi Leányjavító Intézet-1890-ben kezdte meg működését. A Javítóintézet – immáron százöt év – kertvárosi környezetben, Rákospalotán helyezkedik el. Az intézet a századfordulón épült pavilonrendszerű épületegyüttes, melynek műemlék jellegére büszke a kerület is. Ez az a ritka hely, amit eredetileg is erre a célra építettek. Okos elődeink tudták, milyen fontos a bezártság oldása, hogy naponta többször kelljen épületet váltani. A terület, az épületek, a nagy park, kertészet igen sok lehetőséget rejtnek magukban.

Jelenleg ez az ország egyetlen fiatalkorú lányok számára, speciálisan javító-nevelői célokra kijelölt intézménye.

Minden intézetnek van egy sajátos mikroklímája, hangulata, arculata, akkor is, ha feladatát alapvetően – más hasonló intézményekével együtt – törvények, rendeletek, alapító okiratok határozzák meg. Minden intézetnek más az erőssége, gyengéje, összehasonlíthatatlan értéke, profilja. Most megpróbálom bemutatni a miénket a maga színességében. Önre bízva az értékelést.

Az intézet jelenlegi arculatát Ferenczi György alapozta meg a nyolcvanas években. Ma is az akkor megfogalmazott alapelveket változatlanul korszerűnek tartva, az új igényekhez igazodva dolgozunk.

Mindenképpen sajátossága az intézménynek, hogy többprofilú, ami következménye annak, hogy a 80-as évek óta egyre több szociális problémát vagyunk kénytelenek felvállalni. Több figyelmet kell szentelnünk az utógondozásnak, illetve a korszerű nevelési és gondozási elvek életre hívták az anyagyermek otthont.

De mi is a feladata az intézetnek, kik kerülnek ide és miért?

Az intézet fő feladata, hogy fogadja azokat a fiatalkorú lányokat, akik bűncselekményt követtek el, és ezért a bíróság javítóintézeti nevelésre ítélte őket, illetve 1996-tól itt lehetnek azok a lányok is, akik előzetes letartóztatásukat töltik. A klasszikus feladat mellett az intézet két speciális gondozási részleget is működtet. Az egyik az anya-gyermek otthon, mely a javítóintézeti nevelés előtt vagy alatt gyermeket vállalt fiatalkorú anyáknak ad lehetőséget arra, hogy gyermeküket maguk nevelhessék. A másik egy utógondozói csoport, ahol azok a lányok élnek, akiknek a javítóintézet nevelésük után nem volt hová menniük, vagy később jöttek vissza segítséget kérni. Mindkét csoport – mivel több hely van, mint ahány „javítósnak” jelenleg szüksége van rá – fogad kívülről érkező, elsősorban állami gondoskodás alatt álló, vagy onnan kikerülő fiatalokat.

Az intézet struktúrájában a négy részleg két működési elvet követ. Az egyik a javítás illetve előzetes csoportban megvalósuló nevelési, a másik az anya-gyermek otthonban és az utógondozóban

felvállalt gondozási funkció. Természetesen ezek nem választhatók élesen külön egymástól, hiszen a nálunk nevelkedő fiatalok élethelyzete megköveteli a többféle szolgáltatást.

Alapfeladatunk? Ez nem könnyű kérdés.

Noha számtalan szakember elemezte ezt és adott megközelítési lehetőségeket, mégis szorongató érzés mikor ezt a nyelvünk hegyén lévő választ egzaktan és főképpen gyakorlati szempontból is hitelesen kell megfogalmaznunk azok számára, akik nem ebben a szakmában dolgoznak.

Egy kínai közmondás szerint a zenéről a zenésznek mesélj. Igaz, akik mindennapjaikat ebben a közegben töltik, javítóintézetben vagy a gyermekvédelem ehhez közel eső területein dolgoznak, pontosan érzik a fontosságát, nehézségeit, sikereit és bizony a kudarcait is, de ugyanolyan fontos, hogy a kívül(ebb)állók is beleláthassanak, milyen élet zajlik a falak mögött.

1878. évi V.t.c, a Csemegi Kódex megjelenése óta a büntetőjog külön csoportként értékeli a fiatalkorúakat. A századforduló óta – Magyarországon ennek törvényi háttere akkor az 1908. évi I. Büntetőnovella volt – a felnőttekétől eltérő anyagi, eljárási és büntetés-végrehajtási szabályok vonatkoznak a fiatal komákra.

Ennek oka az a felismerés volt, hogy a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményeket elsősorban szociológiai-pszichológiai problémaként kell kezelni, és a felelősségre vonó büntetés kiszabás mellett alapvetően a nevelő hatásnak kell dominálnia.

A törvény kialakította a fiatalkorúak különleges büntetőjogi kezelését. A novella alap gondolata szerint: „Nem a megtorlás, hanem a megmentés és a nevelés szempontjait kell érvényre emelni.”

A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi kezelésnél e század folyamán érvényesül a szocializációs, reszocializációs irányzat, melynek lényege szerint a bűnelkövetés szocializációs problémát takar, így elsősorban nem büntetésre, hanem reszocializációra van szükség. Meg kell keresni a bűnelkövetés okait és ezek megszüntetésére vagy csökkentésére kell törekedni a büntető-igazságszolgáltatási és egyéb társadalmi eszközökkel.

A büntetés akkor célravezető, ha differenciált pedagógiai tartalmú.

A reszocializációs programok – treatment-programok: büntetés helyett/mellett kezelés – kedveztek a relatíve határozatlan időtartamú szabadságvesztéseknek, nevelő jellegű intézkedéseknek.

A fiatalkorúak esetében a ma hatályos 1978. IV. törvényben az 1995. évi módosításig a javítóintézeti nevelés mint határozatlan időtartamú intézkedés szerepelt. Alsó határa minimum egy év volt, felső határa a 19. életév betöltése.

Valójában addig tartott, amíg az Intézeti Tanács javaslata alapján a BV. Bíróság úgy határozott, hogy az intézkedés céljai megvalósultak, a nevelés befejeződött.

Az utolsó évtizedben intenzívebbé váltak a fiatalkorúakra – így a javítóintézeti nevelésre is – vonatkozó változások, mind a büntetőjogban, mind ennek végrehajtásában.

A javítóintézeti nevelés esetében egyfelől az intézetek mindinkább nyitottabbá váltak, hangsúlyozva, hogy ez nagyon más, mint a büntetés-végrehajtás. Másfelől a kriminálpolitika, a büntetőjog változásai során újra előtérbe került a kérdés: mire is irányuljon egy bírósági eljárás során a döntés. A jogalkotás és jogalkalmazás a tetтарыныос és a reszocializációs modell között próbál arányt találni. Ennek az aráнынak a megtalálása különös fontosságot nyer a fiatalkorúaknál. A büntetőjogi beavatkozás mindig magában rejtje az objektivitás igényét a tetтарыныос felelősségrevonást, másrészt teret enged a mérlegelésre, a körülmények figyelembevételére.

Erre egyik lehetőség a nevelés hangsúlyozása. Ennek keretei változtak 1995-ben. Az emberi jogok, nemzetközi egyezmények által deklarált követelményei között egyre nagyobb jelentőséget kapnak a gyermeki jogok ezek között a gyermek- ill. fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményekre való reagálás.

Mind a treatment-ideológia egyedülállóságába vetett hit megkérdőjelezése, mind az egyezmények felvetik a kérdést, jogszerű és humánus-e a nevelés ideológiájának jegyében határozatlan időtartamú,

szabadságelvonással járó intézkedéseket hozni, sokszor súlyosabb joghátrányt okozva, mint ami arányos az elkövetett bűncselekménnyel.

Mindezek a változások átszabták a javítóintézeti nevelés kereteit:

Az 1995. évi XLI. tv-nyel módosított Btk. szerint a javítóintézeti nevelés tartama 1 és 3 év között meghatározandó, melybe az előzetes letartóztatás időtartama is beleszámít, az előzetes javítóintézetben is végrehajtható.

A Btk-ban „kiszabható évek szerepelnek”. Az idő ezáltal kiemelt szerepet kap.

HOGYAN ÉLHETŐ MEG EZ AZ IDŐ?

Ez alapvető tényező az ember életében, melynek problematikája meghatározható a lineáris (történelmi) és a ciklikus (mitikus) időn keresztül.

Már a görögök két időfogalmat használtak a Kairost, a folyó idő fogalmát és a Chronost, az idő döntő pillanatainak fogalmát. A Chronos, a mitikus idő egyszerre tereli a jövő és a múlt felé az ember figyelmét, ettől könnyebb ott lenni, ahol van az ember, a múlt és jövő között. A lineáris idő előre felé mozog. Benne foglaltatik a jelen, és kitüntetett irányba a jövő felé halad, az idő mint érték célokhoz kötöten jelenik meg.

Cél nélkül a lineáris idő bizonytalanná – értéktelenné? – válik. Az alkalmazkodás egy formája egy „ideiglenes jelen” kialakítására való törekvés. Olyan életé, ami az adott pillanatban élhető, sem a múltban, sem a jövőben nem vet horgonyt (vö.: Nils Christie: Kábítószer a józan társadalmakban).

A javítóintézetbe bekerülő lányok tipikus példái annak, akik az ideiglenes jelenben élnek. Csak az adott pillanat létezik számukra, annak szűkre szabott lehetőségeivel, mivel a múlt csak szorongató emlékeket idéz, amire jobb nem is visszagondolni, a jövő pedig távoli, és látszólag semmit nem ígér. Sorsuk azt mutatja, hogy nem befolyásolhatják életüket, nem ők hozzák meg döntéseiket, nem ők az irányítók. Legalábbis nem azokban a helyzetekben, életterekben, amelyek autonómiát követelnek és ahol döntéseik valódi fejlődésüket szolgálják.

Persze az ideiglenes jelennek minden pillanatát igyekeznek kihasználni, „ezerrel” élik az életet: drog, falc, „akciók” szervezése, a szexpartnerek változtatása jellemzi őket.

Mikor az intézetbe kerülnek, itt is első kérdésük, meddig is kell itt lenni, és már próbálnák is folytatni megszokott életvitelüket. Az első pillanatban ennek csak egy akadálya látszik, a falak, a zárt ajtók és a beszűkült tér.

Az első hónapok legnagyobb nehézségét ebből következően az jelenti számukra, hogy az eddigi „változatosság” helyett ugyanazokat a tereket, tárgyakat és arcokat látják mindennap.

Ezt élik meg ők, ehhez képest mit szeretnének mi?

Hadat üzenünk az ideiglenes jelennek. Az intézet egy keret, amely szabályokkal, időbeosztással megpróbál struktúrát teremteni, visszatérni a lineáris időhöz, melynek tartama és jövőre irányultsága van, illetve kapcsolatot keresni a mitikus idővel.

Meg szeretnének törni a lányoknak azt az illúzióját, hogy az intézetben töltött idő elvesztegetett, és hogy nincs annak a kérdésnek értelme „hogy mi volt tegnap és mi lesz holnap”.

Ez az, amitől azt gondoljuk, hogy a javítóintézet nem börtön és még csak nem is szabadságelvonással járó intézkedés, a szó nem jogi értelmében.

„A bebörtönzött ember megfosztott az időtől, talán nem is tudja, mit csináljon vele. De az idő fontossá válik azzal, hogy kiküszöbölték. A probléma ekkor az: mi történik, ha visszakapja az időt. Áldássá vagy átokká válik?” (Nils Christie i.m.)

Azon dolgozunk, hogy a lányok ne csak kikerüléskor, hanem már az intézetben „visszakapják” az idejüket, esélyt az idő megélhetőségéhez.

Ezt szolgálják a következőkben bemutatandó lehetőségek: az iskola, a délutáni csoportmunka, a kötelezettségek és a megtervezett szabadidő, a klubok, a sport, a művészeti tevékenységek stb.

A lineáris idő ily módon történő strukturálása elképzelhetetlen anélkül, hogy a mitikus időt nem próbálnánk meg újra fontossá tenni. A kettő egymás nélkül értelmezhetetlen.

A mitikus idő megéléséhez össze kell szedni a múltat, a feledésre ítélt emlékfoszlányokból. Ahhoz, hogy hihetővé váljék a lányok számára, hogy valóban fontos a jelen és a jövő, el kell hinnünk, hogy ők maguk fontosak a múltjukkal együtt. A múlttal együtt értelmezhető a jelen, és lehet kapcsolódni a jövőhöz.

Ebben alapvető fontosságúak az egyéni kötődések, a pszichológiai valamint nevelői egyéni- és csoportfoglalkozások.

A mitikus idő megélésének részei az ünnepek. Ez egy olyan lehetőség, ahol visszakapcsolódhatunk a „kinti” életükhöz. Egyfelől az életük kiemelkedő pontjait jelentő hagyomány/os/örző eseményekhez, másfelől az eddig legtöbbször meg nem ünnepelt karácsonyhoz, farsanghoz, gyereknaphoz, születésnapokhoz.

Ahogy a lineáris idő szempontjából fontos és mintaértékű, hogy hogyan kell beosztani egy napot, a mitikus idő szempontjából fontos és mintaértékű, hogyan lehet a múltról beszélni, hogyan lehet ünnepelni.

Az intézet, az ott dolgozók erre modellként szolgálhatnak, esélyt adhatnak a múlt, a jelen és a jövő összekapcsolására.

MIÉRT KERÜL VALAKI IDE?

Amikor egy fiatal a bíróság intézetünkbe ítélt, akkor már „döntés” született arról, hogy valamivel megsértette a társadalmi normákat. A következőkben szeretnék az 1980-as években folytatott kutatás alapján néhány, a fiatalokra vonatkozó megállapítást tenni, ami a deviánsná válás folyamatával foglalkozik, és talán magyarázattal szolgálhat a kérdésre.

A kutatás során az életutat több különböző hatás eredőjeként fogtuk fel, olyan produktumnak, amely függ a szocializációs feltételektől, függ a fiatal személyiségétől, korábbi életútjától, és amely szerepet játszik az életút során következő szakaszának formálásában. A levont következtetések egy szeletét ismertetem.

A kutatás egyik igen fontos eredménye az volt, hogy a rendellenes magatartású fiatalok életútjában tipikus szakaszok különíthetők el. Ezek a szakaszok a nemzedék közösségeitől való eltávolodás és a deviánsok közösségeibe való beépülés folyamatában ragadhatok meg.

1. Az első szakasz a **szembetűnővé válás**. A rendellenes magatartású gyermek vagy fiatal feltűnővé válik környezetében egy olyan tulajdonság vagy magatartásforma révén, amelyet a közösség negatívan nem kívánatosnak ítélt meg. Ebben a szakaszban a közösség tagjai még toleránsak, és megkísérlik különböző közösségi szabályozók alkalmazásával a nem kívánatos magatartás megszüntetését.

2. A második szakasz (ami gyakran alig választható el az előzőtől) a **minősítés** szakasza. Ha a nem kívánatos magatartás elhúzódik, és ellenáll a közösség módosító hatásainak, akkor a közösség a nem kívánatos magatartást a fiatal vagy gyermek állandó tulajdonságának kezdi tekinteni, és a személyt a megfelelő címmel kezdi minősíteni.

3. A harmadik szakaszban, amelyet a **közösségi kapcsolatok átrendeződési** szakának tekinthetünk, fokozódik a közösség intoleráns, elzárkózó magatartása, és megkezdődik a rendellenes magatartású személy szegregációja, kirekesztése.

4. A következő szakasz a **deviáns** személyek szocializációjának legkritikusabb és legfontosabb periódusa. A kirekesztett, kiközösített személy mihelyt érezni kezdi a körülötte élő személyek viselkedésének megváltozását, elzárkózását és a mindenki számára életfontosságú személyi kapcsolatok gyengülését, saját maga igyekszik olyan csoportokat találni, ahol befogadják, ahol megkapja a belső egyensúlyának helyreállításához és fenntartásához szükséges támogatást,

elismerést, ahol rendellenes viselkedése egyensúlyban lehet a csoport elvárásaival. Míg az előző szakaszt a marginalizálódás szakaszának tekinthetjük, ebben a következő szakaszban a **deviáns csoportokban való integráció kezdődik** el. A gyermek vagy fiatal vonzódni kezd azokhoz, akik ugyanolyan marginális helyzetűek, mint ő, ilyen barátokat keres, és ilyen barátokkal kezd el járni. A peremre kerültek csoportjait már az általános iskola alsó tagozatos osztályaiban meg lehet találni, és az ilyen csoportok végig kísérik a rendellenes magatartású gyermekek felnőtté válását.

5. A szocializációs út következő ötödik szakasza a **kettős szocializáció**. Ez egy viszonylag hosszú szakasz, amelyben a gyermek illetve a fiatal a nem deviáns társadalom közegében él. Tudomásul veszi, megszokja, elfogadja azt, hogy gondolkodásmódjának és viselkedésének nagy részét a társadalom nem tartja kívánatosnak, ezért szankcionálja. Ez a megítélés identitásának elemévé válik, károsítja énképét.

Amikor a fiatal elfogadja a deviáns szerepkört és az ezzel kapcsolatos mindenfajta társadalmi szankciót, akkor ez az elfogadás, az ezzel kapcsolatos életmód megtartása rendkívül nagy erejű ellenállást képez a későbbi reszocializációs törekvésekkel szemben. A büntetés, a rendőrség, a börtön, a szabadságkorlátozás, a sokféle hátrány a deviáns életmód természetes részeivé válnak, az élet olyan eszközeivé, amit a deviáns elfogad azokért az előnyökért, amelyeket a deviáns életmód számára jelent. A deviáns életmód gyakorlatát, ideológiáját, racionális elemeit és belső pszichológiai világát a deviáns személy többnyire nem saját maga hozza létre, ezek az elemek nem kreatív egyéni alkotások, hanem ezeket a deviáns személy többnyire más deviáns személyektől tanulja el. A kettős szocializációnak éppen ezért ez az ága is igen fontos, ahol a rendellenes magatartású gyermek vagy fiatal szociális hátteret talál deviáns magatartásának kifejtéséhez.

A szocializációs út következő szakasza a **deviáns szubkultúrába való integráció**. A deviáns szubkultúrának legalább három lényeges funkciója van, a gyermek és fiatal szocializációja szempontjából. Első a befogadó funkció, amelynek révén a deviáns gyermek vagy fiatal elfogadást, támaszt, szolidaritást, emberi meleget, érzelmi kapcsolódási pontokat, méltánylást talál egy olyan emberi közösségben, amely sorsközösség jellegű, és ahol új formában működtetni tudja az örök emberi értékeket, az ideálképzést, a normakövetést, a belső szabályozók kialakítását. Második szocializációs funkció az, hogy megtanítja a gyermeket vagy fiatalot a társadalomban lehetséges deviáns életmódra. Mit, miért, hogyan kell és lehet tenni a nem deviánsok világában – ez az a fontos útmutató és eligazítás, amelyre a deviánssá váló fiatalnak feltétlenül szüksége van. Harmadik feladata a szubkultúra belső világában való szocializálás, annak a nyelvnek, életmódnak, szokásrendszernek, értékvilágnak a megtanítása, átadása és eszményesítése, amely alapján a szubkultúra emberileg funkcionál. A deviáns szubkultúra üldözött és kitaszított, olyan egyének sorsközössége, akik kényszerhelyzetben találják egymásra. Ennek a szubkultúrának a kultúrán belül redukált emberi kapcsolat-igénye van. E kultúrában igen erős a hatalmi hierarchia, szigorúan racionális elveket követ, nincsenek hosszú távú tervei, programjai, kapcsolatai. Akciószövetség, strukturális szerkezete hatalmi és funkcionális szerepek elkülönítését teszi lehetővé. Az egyén szerepe ebben a közegben a hatalomhoz való viszonyával (csoportban elfoglalt hatalmi helyzete) és a befolyásolás szerepköreivel jellemezhető (mennyire van szava az események menetére), az egyén tulajdonságai többnyire ironikus címkét kapnak (a gúnynevek széles elterjedése). A struktúra alakításában a testi-fizikai tulajdonságoknak van meghatározó szerepe, bár egy-egy „eszesebb” fiatal leleményességgel képes ellensúlyozni fizikai hátrányát. A deviáns szubkultúra csoportjai igen hasonlítanak egymásra, ezért az egyén az egyik intézmény rendjét kitanulva könnyen beilleszkedik a másik rezsim rendjébe, vagy az egyik csoportból kilépve könnyen helyet talál egy másik csoportban.

És mi történik a bekerüléskor, legendákat hallunk arról, hogy milyen nehéz a beilleszkedés?

Az intézetbe kerülést követően, egy nagyon rövid tájékoztató szakasz után a fiatalok pontosan megtalálják az informális hierarchiában a helyüket, hiszen hasonlóak a kommunikációs szokások, erőviszonyok, mint az ismeretségi körben. A csoportok belső együttműködése a nem deviáns világgal

szembeni akciókban ölt testet, ami ki is meríti cselekvési területet, de nem jelent szolidaritást a csoporton belül. A deviáns szubkultúrában nincsenek tartós barátságok, vagy legalábbis ritkábbak, nincsenek értékjellegű szabályozók, ezeket közvetlen személyi kontroll hozza létre, és ezért ezek a szabályozók csak addig működnek, ameddig a személy hatóköre elér.

A speciális intézetek deklarált funkciója, hogy a súlyos magatartási rendellenességgel bíró fiatalok reszocializációját megvalósítsa, ezeket a fiatalokat visszavezesse az épek társadalmába.

Alkalmas erre a javítóintézeti nevelés?

Intézményeinkben van egy nehezen korrigálható ellentmondás, hiszen ezek a kettős szocializáció terepei is.

Miközben az intézmények elsődleges funkciója éppen az, hogy a fiatalt eltávolítsa a deviáns szubkultúrától, ezzel reszocializálva, ugyanakkor az intézményben csak deviáns kortárral találkozik, szemben az élettel, ahol a deviáns gyermeknek és fiatalnak állandóan kettős kapcsolatrendszerben kell élnie. Nehéz feladatot vállal az intézet, amikor reszocializációs munkájában egy belső zárt rezsimen keresztül akarja megtanítani a fiatalt a külső világban való boldogulásra.

Gyakran tesszük fel a kérdést magunknak is, mégis mi az amire építhet az intézeti nevelés? Többek között építhet arra, hogy a deviáns csoportok, a deviáns életmód, nem tudja kielégíteni a deviáns magatartású személy szükségleteit. Különösen nem ebben az életkorban, ahol a fiatalnak még nagy szüksége van a felnőttek támogatására.

A deviáns szubkultúrában élő fiatal számára elérhetetlen eszményként, de mindenféleképpen eszményként jelenik meg a nem deviáns életmód, a nem deviáns személyekkel való kapcsolat. Az intézetekben élő gyermekek és fiatalok vágyódnak egy olyan személy, közösség szeretetére, megbecsülésére, amelyik (el-) befogadja őket, ahol ők is elveszíthetnék stigmatizációjukat. Ennek a vágyódásnak azonban csak akkor van elegendő motiváló ereje, ha a felnőtt, a környezet segít akaraterőt gerjeszteni, ha vannak belátható célok, ha módja van a fiatalnak kipróbálnia egy másfajta életmód, kapcsolatrendszer lehetőségeit, ha olyan sikerélmények támogatják, melyek erőt adnak a kinti világban való új szerepben való megjelenésre.

Az intézetek élet- és követelményrendje mellett a fiatalok magasabb iskolázottsági szintre jutnak el, mint az intézeten kívül. Sajnos gyakran a relatíve a magasabb iskolázottsági szint sem elég ahhoz, hogy a fiatal kikerülve az intézetből helyet találjon a munkaerőpiacon, és az is kétséges, hogy elegendő-e a továbbtanuláshoz.

A külvilág körülményeinek nehézségei (családi háttér, lakhatás, munkahely hiánya stb.) olyan mértékűek, hogy a fiatal még pozitív személyiségalakulás esetén sem tud mindig megbirkózni velük. Nem pszichológiai okai vannak annak, hogy sok deviáns fiatal az intézetből kilépve visszasodródik a deviáns szubkultúrába, és újra deviánssá válik, hanem nagyon sok esetben a kényszerítő életkörülmények gátolják meg a reintegrációt. Mégis azt tapasztaljuk, hogy az intézeti élet a maga sokféle nehézségével, sajátos módszereivel képes egyfajta esélyhez segíteni a bennélőt.

Azt gondolom az eddig elhangzottak alapján, ez egy olyan intézet, ahol a nevelés, a pedagógiai munka áll a középpontban. Erről szeretnék többet hallani, mi történik a hétköznapiakban, hogyan alakul a fiatalok élete, lehetőségeik?

Valóban a nevelést, a fiatalok személyiségformálását tartjuk alapfeladatunknak. Ezt igyekszünk megfogalmazni pedagógiai programunkban is. Ez a program kettős célrendszerre épül, egyrészt a hozzánk kerülő lányok- kortársaikhoz viszonyított – hátrányainak feltárására és ledolgozására, másrészt a bennük rejlő értékek feltárására, pozitív énképük kialakítására, erősítésére, deprivált jövőképük átalakítására. Gondolom ez még mindig nem az a válasz volt, amit hallani szeretett volna. Megpróbáljuk a lehetetlent, és a rendelkezésre álló idő alatt több oldalról is bemutatjuk az itt folyó munkát.

Éppen ideértünk a lányok szálláshelyére, intézeti szóhasználat szerint a csoportoknál, az otthonnál vagyunk. Lépünk be és haladjunk végig a befogadás történésein. Jelenleg az egészségügyi részlegben

vagyunk, orvosi szoba, vizsgáló és a befogadó szobák találhatóak itt. A hozzánk érkező növendék itt találkozik először az intézet szabályaival. Az átadás után orvosi vizsgálat következik, és ezzel megkezdődik a befogadás. A folyamat része a házirend, jogok és kötelességek ismertetése, a pszichológiai és pedagógiai vizsgálatok.

Ezek során kiderül, hogy növendékeink kortársaikhoz képest nagy hátránnyal, mentális, emocionális defektussal érkeznek.

Sokszor közhelyként emlegetjük a hátrányos helyzetet, azonban ennek valódi tartalmát ritkán fejtjük ki. Miből is áll ez a hátrányos helyzet, és mit teszünk, tehetünk ennek ellensúlyozására, a lemaradások pótlására?

Most érkezünk meg abba a térbe – a csoportba –, ahol a mindennapok zajlanak. Ülünk le a nappaliban, nézzünk körül. A környezet, bátran állíthatom, igazán szép, az amerikai konyha felszerelése, a társalgó kanapéja, vagy a képek a falon, mind gondosan kiválogatott darabok. Otthonos, tiszta környezetben telnek a mindennapok. De hogyan jön ez a hátrányos helyzethez?

Nem is gondolnánk, de az eszközök használata, ami számunkra már természetes, a legtöbb növendékünknek gondot okoz. Nemcsak a tárgyak használata, hanem az értékük megítélése is eltér a miáltaunk vallottaktól. Ennek az eltérésnek a kompenzálására dolgoztuk ki azt a modellt, pedagógiai játékot, amit csoportgazdálkodásnak és anyagi érdekeltségi rendszernek nevezünk. A csoportokban 8-10 lány él együtt, két nevelő irányítja, tervezi a csoport életét. A szó igazi értelmében gazdája a csoportnak, az ő kezükben fut össze mindaz, ami a növendékekkel kapcsolatos információ, tennivaló. A nevelők készítik el a növendékek egyéni fejlesztési tervét, amely a hosszú- és rövidtávú célokat tartalmazza, a fejlesztés irányát és ütemét határozza meg. Nem készül terv a pszichológus, a tanár, a szociális munkás, a szakoktató szakvéleménye, saját terve nélkül. A tervben meghatározott feladatok természetesen nemcsak a nevelőt terhelik, hanem feltételezik a közös munkát. Az együttműködés feltétele az információcsere, a vélemények ütköztetése, a közös döntések, melynek fóruma a team és/vagy az esetmegbeszélő csoport, ahol a növendékekkel foglalkozó összes kolléga jelen van. A pedagógiai munka fontos része az állandó értékelés, visszacsatolás, ennek eszköze az anyagi érdekeltségi rendszer is. A módszer alapelve, hogy minden munkáért pénz jár, és minden szolgáltatásért fizetni kell. A növendékek zsebpénze teljesítményük függvényeként alakul. A „játék” motivációs hatása egyértelmű. A megkeresett összeggel szabadon rendelkezhetnek. A csoportgazdálkodás lényege, hogy a havonta kiadott összeggel a csoportok gazdálkodnak. Nem véletlen az amerikai konyha, hiszen a vacsorát a lányok maguknak készítik. Megtanulnak főzni, spórolni, a saját bőrükön tapasztalják meg, ha a hónap elején pazaroltak, vagy valamilyen felszerelési tárgyat tönkretettek, mivel ezeket pótolniuk kell. A közös gazdálkodás eredménye lehet egy süteményezés, fagyizás, csoportos kimenő, esetleg mozilátogatás. Az előzetes csoportnak új játék, sporteszköz vagy különleges vacsora. A csoportok létszáma közel azonos a családokéval, így a csoportgazdálkodás jó modellje az otthoni pénzbeosztásnak.

A hátrányok meghatározásánál ritkán szoktunk beszélni arról, hogy a nálunk nevelkedő fiatalok eddig még nem kerültek olyan élethelyzetekbe, ahol megtapasztalhatták volna az érdekképviselő és érdekérvényesítő mára már széleskörben kialakult és elfogadott módját, rendszerét. Kommunikációs készségük, problémamegoldási gyakorlatuk, konfliktuskezelésük alapvetően az agresszióra épül, hiszen eddigi tapasztalataik szerint így tudták elérni a számukra legkedvezőbb eredményeket. A lányoknak meg kell tapasztalniuk, hogy vannak más módszerek is a konfliktusok megoldására, az érdekek képviselésére. A csoportokban mindennaposak az ütközések. A konfliktusok kezelésére sokféle módszert alkalmazunk, ezek rendszerébe illeszkedik bele a három esztendeje működő „Demokrácia Klub”. A klubfoglalkozások témái közé tartozik az emberi és gyermeki jogokról szóló ismeretek átadása, az együttműködés fejlesztése, a közös döntéshozatal mechanizmusának megtapasztalása. A klubok természetesen nem délutáni tanóráként működnek, a résztvevőknek lehetőségük van a témák kiválasztására, a részvételi szabályok kidolgozására. Nehéz és újszerű

helyzet volt – a klub indulásakor – a növendékeknek és a foglalkozásvezetőnek is, egy zárt intézetben az önrendelkezés gondolatán alapuló, közös döntésekre és egyenrangúságra építő módszer bevezetése. A növendékeinkkel egyidős fiatalok, akik az iskolapadokban maradtak, tizenhat éves korukra már megtapasztalták a közösségek döntéseit, szavaztak őket érintő kérdésekben. A mi fiataljaink ilyen, bizonyos szintű önrendelkezéssel bíró közösségnek még nem voltak tagjai. Hátrányuk ezen a területen egyértelmű. Meg kell tanítanunk a konfliktuskezelés alternatíváit, fejlesztenünk kell kommunikációs, együttműködési készségüket. Nem elegendő azonban ezeknek az elméleti ismerete, szükséges, hogy meg is tapasztalják mindezeket. A klubok tematikája éppen ezért két egymásra épülő részből áll, az elméleti anyagot mindig követi egyjátékos feldolgozó szakasz. Mindkettőnek egyformán fontos szerepe van. Az egészséves munkát immáron hagyományosan, táborozással zárjuk. Itt nyílik mód a közös döntések meghozatalára, az együttműködés begyakoroltatására, a mások és a másság elfogadására. A táborozások kiemelkedő elve, hogy oda a programban résztvevő fiatalok mennek, és nem javítóintézetisek. A három éve folyó közös munka egyik eredménye a növendékek kezdeményezésére tavaly nyáron megalakult Palotai Hírmondó szerkesztősége, amely azóta rendszeresen jelenteti meg az intézet lapját.

Hátrányos helyzetük a már említett „ideiglenes jelen kiéléséből” is fakad, vagyis abból, hogy növendékeink többsége csak a jelennek él. Az idő számukra csak a pillanatot jelenti, valami, ami éppen most történik, ám ennek szerintük nincs hatása a jövőre. Éppen ezért szükségleteik kielégítése nem tűr halasztást, nem tolható el, hiszen a jövő távoli, megfoghatatlan és befolyásolhatatlan. Életüket sokszor az azonnaliság jellemzi, ami megnehezíti a pedagógiai munkát. A nehézség abból fakad, hogy míg számunkra természetes a hosszú- és rövidtávú tervekben való gondolkodás, nekik ez nem értelmezhető. Ennek az ellentétnek az áthidalása képezi a pedagógus mindennapi munkáját. Módszereink közé tartozik az idő strukturálása, vagyis az, ahogy megtervezünk egy napot, ahogy megtervezzük a holnapot, és ezzel kiszámíthatóvá tesszük a mindennapokat és a jövőt. Ez persze hosszadalmas munka, amelynek első lépése a növendék befogadásakor ismertetett napirendből és szabályokból áll. Ezt követően a fiatal fokozatosan részévé is válik a rendszernek, megtapasztalja azt. Mindez ideális esetben keretet és biztonságot adhat életének.

OKTATÁS

Kötött foglalkozási rend tartalmazza számukra a napi teendőjüket, programjaikat. Délelőtt iskolába járnak, illetve tanműhelyi munkafoglalkozásokon vesznek részt.

Mielőtt azonban az intézetünkben folyó oktatás speciális jellemzőit ismertetnénk, be kell mutatnunk, hogy milyen ismeretekkel, iskolázottsággal, a tanulást érintő tapasztalatokkal érkeznek hozzánk a fiatalok.

- egy, két nem ritkán három év kihagyása után kerülnek ismét iskolapadba a lányok
- tudásuk nem éri el a megszerzett bizonyítvány alapján elvárható szintet
- bukások, iskolai kudarcok miatt a tanulás iránti motivációjuk alacsony
- saját képességeik megítélésében nem reálisak, inkább alulértékelik magukat
- az iskolai végzettség megszerzését nem tartják a jövőbeli életük meghatározó elemének
- általában az 5. és 6. osztályt nem tudták befejezni
- a kinti iskolákban is mint túlkoros tanulók voltak jelen
- az utóbbi néhány évben megnőtt azoknak a tanulóknak a száma, akik már az alsó tagozatot sem tudták befejezni
- az írás, az olvasás, és a számolás alapműveletei még a felsőtagozatos végzettséggel rendelkezőknek is komoly nehézségeket jelentenek

Ezek jellemzik a hozzánk érkező lányokat. Az intézetnek viszont jó néhány olyan specifikuma is van, ami meghatározza az oktatás körülményeit, lehetőségeit.

- az intézetbe kerülés nem igazodik a tanítás megszokott szeptember-júniusi ritmusához, ezért a tanév bármely hónapjában érkezhetsz új tanuló a csoportba
- nemcsak a bekerülés, a távozás időpontja sem igazodik a tanévhez
- a bizonyítványok beszerzése sokszor hónapokat vesz igénybe, így nehéz megállapítani, hogy milyen iskolai végzettséggel rendelkezik a tanuló
- az intézet jellegéből adódóan nyáron is folyik az oktatás

A fent leírt állapotegyüttest kizárólag sajátos oktatási formával, speciális tankönyvekkel, módszerekkel lehet korrekt módon kezelni. Erre tett kísérleteink egyike az úgynevezett témakörös rendszerű oktatás.

A módszer kidolgozása során első kérdésünk volt: Mit tanítsunk?

Két igazodási pont segített ebben: egyik az intézetünkbe kerülő lányok szellemi kondíciói, terhelhetőségük, másik: a NAT által előírt minimális követelményrendszer. E két dolgot szem előtt tartva állítottuk, válogattuk össze a tanítandó anyagot, témaköröket.

Második kérdésünk: Hogyan tanítsunk?

A hagyományos osztályfelosztást megtartva szervezzük a tanulócsoporthat (valószínű a későbbiekben ezt is újra kell gondolnunk). Az egyes témakörök feldolgozására egy-másfél hónapos ciklusokban történik. A témakörök viszonylag önálló, egymástól független egységet alkotnak. Az adott témakör befejezése vizsgával vagy dolgozattal történik. A tanuló csak abban az esetben zárható le az éves anyagból, ha minden zárójegyet megszerzett, és ezek elérték az elégséges szintet. Ez az egyszerűen alkalmazható módszer megkönnyíti a tanulócsoporthat menetközben érkezők bekapcsolódását, valamint a tanulók számára is áttekinthető, világos követelményrendszert jelent. A témakörös rendszer lehetőséget nyújt a jobb képességű tanulóknak az egyéni ütem szerinti haladásra, így elérhető, hogy a bizonyítványszerzés, a következő osztályba lépés időpontja elsősorban a tanulók teljesítményének függvénye legyen. A bizonyítvány adása, vagy átsorolás az év bármely szakaszában megtörténhet.

A témakörös oktatás módszere feltétel nélkül nem terjeszthető ki minden tantárgyra. A matematika, fizika, biológia, kémia nehezen bontható egymástól viszonylagosan is független részekre, ezért a témakörös feldolgozást kiegészíti egy egyénre szabott felzárkóztatási program. Ez az intézetbe kerüléskor, a szaktanárok által összeállított írásbeli és szóbeli felméréssel kezdődik. Az eredmények értékelése után határozzuk meg a felzárkóztatás ütemét, feladatait. Ezeknél a feladatoknál szorosan együtt kell működni a nevelőkkel, mivel a felzárkóztatás a délutáni tanórai foglalkozások része. Az egyénre szabott oktatási tervben az itt tartózkodás várható idejét figyelembe véve határozzuk meg a célokat. Ezeknek meghatározása szintén az együtt dolgozók közös feladata, hiszen szükséges a reális tervek kialakításához a pszichológus és a nevelők véleménye is. Nem szabad megfélemednünk azonban arról, hogy működő oktatási tervet csak a tanulóval együtt, aktív közreműködésével tudunk kidolgozni.

Harmadik kérdésünk: miből tanítsunk? Az elkezdett témakörös oktatási gyakorlatunkat nagyban segítené, ha lennének ezt a módszert kiszolgáló munkatankönyvek. A tankönyvpiacon fellelhető új tankönyvek sem igazán megfelelőek, mert egyrészt a hagyományos lineáris tanévciklust, másrészt a kinti diákok adekvát korosztályos tudásszintjét feltételezik.

Néhány évvel ezelőtt, egy Phare-program keretében mód nyílt arra, hogy néhány tantárgyból (történelem, magyar, pályaorientáció) a témakörös rendszerű oktatáshoz megfelelő munkatankönyveket készítsünk. Ezek használata mindennapos gyakorlattá vált, eredményes munkavégzésünket nagyban segítik. Ebben a programban együtt dolgoztunk a Zalaegerszegi Gyermekotthon kollégáival. Ők matematikából és fizikából készítettek felzárkóztató programot.

Az oktatás területén jelentkező hátrányok között meg kell említenünk, hogy növendékeink közül csak néhányan tanultak idegen nyelvet, ez a továbbtanulás szempontjából komoly hátránnyként jelentkezik, amit a jövőben feltétlenül meg kell oldanunk.

Az itt tartózkodó növendékek közül néhányan kinti iskolában folytatják tanulmányaikat magántanulóként, vagy nappali tagozatosként. Sajátos helyzetük- nem lehet könnyű kollégistának lenni egy javítóintézetben – jó néhány probléma forrása. Miközben fontosnak tartjuk a javítóintézeti léttel együtt járó egyértelmű szabályzókat, hogy a növendék tettének súlya van, mérlegelnünk kell az itt tartózkodás hosszú távú célját, a reszocializációt. Biztosak vagyunk abban, hogy a tanulás ennek a folyamatnak meghatározó eleme, sőt kimondhatjuk, manapság képzettség, szakma nélkül esélye sincs egy fiatalnak a társadalomba való beilleszkedésre. Tudjuk, hogy ez szinte az utolsó lehetőségük a kimozdulásra, s emiatt gyakran kényszerülünk az általunk hozott szabályok felülbírálására, ezzel látszatra távolodva a benti javítóintézeti elvárásoktól.

Ezt a folyamatot azonban értékelhetjük másként is. Nem távolodunk, hanem új normarendszert igyekszünk kialakítani. Egy meglévő struktúra átalakítása mindig együtt jár feszültségekkel, ellenérzésekkel, kételyekkel. Ennek velejárója a bizonytalanság. Ezt érezzük a pedagógusok döntéseiben és a fiatalok reakcióiban is.

Tapasztalataink mégis azt mutatják, hogy a sok nehézség ellenére a dolog járható és hasznos.

Az oktatás mellett szót ejtettünk a munkafoglalkozásokról. Ezek a kertészetet, a parkgondozást, téli időszakban ajándéktárgyak készítését, lakókörnyezetük díszítését foglalják magukba. Mindezek praktikus ismereteket nyújtanak számukra, amelyeket az intézetből kikerülve később is hasznosíthatnak saját háztartásukban.

MIT CSINÁLNAK A LÁNYOK DÉLUTÁN?

A délutánt is változatos programokkal strukturáljuk, amelyet a tanulási óra, a választható szakkörök, tematikus foglalkozások, csoportértékelés, valamint sportolási lehetőség és klubok alkotnak.

Mindezek mellett a délután a csoportok „igazi” életének ideje. A foglalkozások kötöttsége ritmust ad az együtt töltött időnek, az együttlét pedig lehetővé teszi a csoporttudat kialakulását, ezzel teremtve módot a nevelőknek a pedagógiai célok megvalósításához. Röviden, a délután és a csoporttér a nagy beszélgetések, játékok, kártyacsaták, közös sütések-főzések színtere, amibe bele kell férnie az egyéni gondozásnak, a szükségletek és igények feltárásának is.

A csoportokban azonban nem mindennap száll kellemes vaníliaillat a látogató felé. Bizony vannak „húzó” napok. Az eltervezett programokat sokszor alakítja át a lányok spontán reakciója, a bennük lévő feszültség, a közöttük támadt konfliktusok, egy-egy otthonról kapott levél, hiába várt telefon. Ilyenkor az adott helyzetre kell reagálni, amely nagy spontaneitást, rugalmasságot, kreativitást és toleranciát kíván az itt dolgozó felnőttektől.

Fontosnak tartjuk, hogy növendékeink ne legyenek a külvilágtól elzárva, ne szakadjanak meg a családi és baráti kötelékeik. A kapcsolattartás a fiatal joga. Levelezhet, telefont és látogatókat fogadhat, illetve a befogadási időszak után alkalmanként hazautazhat. A hazautazást megelőzi a családlátogatás, amikor a szociális munkás a növendékekkel együtt felkeresi a családot, hogy megismerje annak életterét, környezetét, szokásait. A további együttműködés érdekében személyes kapcsolatot alakít ki a családdal. Meglátogatja azokat az intézményeket (iskola, családsegítő, gyámhivatal, gyermekjóléti szolgálat stb.), amelyek információval szolgálhatnak a fiatal eddigi életéről és amelyek a tőlünk való távozása után segítségére lehetnek. A szociális munkás további feladata – a családi és intézményi kapcsolattartáson kívül – a növendék összes külső ügyeinek intézése a hivatalos iratok beszerzésétől a tárgyalásokon való képviselőig.

Milyen lehetőségeik vannak, egyáltalán lehetséges-e, hogy intézetben kívüli programokon vegyenek részt? Igénylik-e ezt a lányok?

Fontosnak tartjuk, hogy a zárt térből növendékeink időnként kilépjenek és a kinti világ élményeiből töltsenek. Mint már említettük, rendszeres táborozók vagyunk, de ezenkívül számos

más külső programot is szervezünk. A tananyaghoz kapcsolódó múzeum- és színházlátogatásokon kívül a hétvégi csoportos kimenőket, kirándulásokat is beépítettük a jutalmazási rendszerbe. Ezek a helyzetek nyújtanak lehetőséget arra, hogy olyan tapasztalatokat szerezzenek, amelyekhez kortársaik nyilvánvalóan hozzájutnak. Sokan először részesei egy színházi előadásnak, a hozzá tartozó külsőségeknek, viselkedési szokásoknak.

Nagyon érdekelne, hogy hova mennek a lányok szabadulásuk után?

Az intézeti tartózkodás alatt a fiataloknak megmarad a kapcsolata a családdal, esetenként jobbra fordul, tehát egy részük hazamegy. A visszatalálásban segítenek a lakókörnyezet szociális ellátó intézményei, melyekkel a szociális munkásunk felvette a kapcsolatot, és tájékoztatta őket a fiatal kondícióról. Azonban nem mindenki érzi úgy, hogy addigi környezetében szeretné folytatni életét. Az indokok sokfélék, egyfelől azok az állami gondoskodásból hozzánk kerülők választják az intézet saját utógondozó részlegét, akik szabadulásuk idejére érik el a nagykorúságot, és itt kötődést találva folytatják a megkezdett iskolát, építik önálló életüket. Másfelől vannak olyan lányok is, akik felismerik és el is fogadják, hogy életminőségükön, lehetőségeiken az addigi étellel szakítva tudnak csak eredményesen változtatni. Jó néhány olyan lakója is van az utógondozó csoportnak, akik megpróbálták a szabad életet, de a kudarcok visszairányították hozzánk. Az itt élő lányokat szociális munkás, szociális gondozó, pszichológus segíti. A gondozókkal szerződést kötnek a fiatalok, melyek az ittlét feltételeit, szabályait tartalmazzák. Az itt tartózkodás ideje rugalmasan alakul, a szerződések fél évre szólnak, de igény és szükség szerint meghosszabbíthatók.

Az utógondozó az intézeti létből való kiszakadás helye. Az egyéni gondozás differenciálása lehetővé teszi, hogy az igényekhez igazodó – hol szorosabb, hol lazább – kötelességrendszerrel a fiatal szükségleteinek megfelelő ellátásban részesüljön.

ÜNNEPEK

Szót kell ejtenünk a művészeti nevelésről és az ünnepek fontosságáról, hiszen általuk szakadhatunk el a mindennapos rendtől és kötöttségektől, és általuk kapcsolhatjuk össze a lineáris időt a mitikus idővel.

Az intézetben ma folyó művészeti nevelés egy 20 évvel ezelőtti múzeumi foglalkozáson kezdődött. Itt találkozott Granasztói Szilvia művészeti vezető Ferenczi Györggyel, aki fantáziát látott abban, hogy a múzeumi foglalkozások elkerüljenek saját „intézetis” lányaihoz.

Miért ne lehetne munkánknak egyik eszköze a művészet, a fantázia, és az alkotó szellem felszabadítása? A legtöbb lány idekerültéig sivár környezetben, igénytelen körülmények között élt, egy kívülálló úgy ítélheti meg, kulturális igényeik sincsenek. És azt az értelmiségit, aki a saját ízlése szerinti színvonalas programok számára akarja megnyerni őket, könnyen éri elutasítás. Ezek után nem szorul különösebb bizonyításra, hogy nem csupán hasznos, de népszerű is lehet minden olyan program, amely már választásában is fel tudja kelteni bennük a szabadság képzetét.

A művészeti vezető feladata megszerezni a külső szakembereket, vendégeket, kézműveseket, művészeket és mindennek finanszírozásához sokszor az anyagi támogatást is pályázati úton.

Kidolgoztunk egy manuális tevékenységsort, ami a délutáni foglalkozások szerves részeként került be a napirendbe.

Az a cél, hogy a javító és az előzetes csoport tagjai megismerkedhessenek minden alapvető kézműves technikával, fogással, műhelytitokkal. A technikák részben nehézségi fok szerint változnak, de időnként – az új növendékek miatt – ismétlődnek is. A tárgykészítési akciók nemcsak a birtoklási lehetőség miatt sikeresek (amit a növendék elkészít, az az övé), hanem lehetőség nyílt arra, hogy ízlésüket, szín- és formaérzéküket, kézügyességüket, fantáziájukat fejleszteni lehessen. A manuális tevékenység mindig megnyugtató hatású, tehát terápiás jellege miatt is fontos. Foglalkozásaink

némelyike folyamatos, heti rendszerességű, mások alkalomhoz, ünnepekhez évfordulókhöz kötöttek. (pl: adventi koszorú készítés, mézeskalács, tojásfestés,...)

Tematikánk a következő tevékenységeket foglalja magába:

Festés-rajzolás, papírmunkák, film munkák, fonalmunkák hímzés, nemezelés, textilmunkák, szőrme- és bőrmunkák, agyagozás, fazekasság, mézeskalács-készítés, tojásfestés, virágkötés, bábozás.

A bábszakkör eredetileg az intézeti értelmi fogyatékos csoport tagjai számára kezdődött; ma már ez a tevékenység valamennyi növendék számára szabadon választható. Érdeklődésük, képességük szerint jelentkezhetnek a növendékek. Jól kell tudniuk beszélni, artikulálni, szerepet játszani, illetve festeni, rajzolni, bábót varrni. Ha semmi ilyenfajta képessége nincs a növendéknek, és mégis szeretne járni, akkor díszlettartó, kellékes, egyéb segítő lesz a színdarabban. A bábszakköri foglalkozásokon többféle technikájú bábokat készítünk: fakanálbábót, kiszebábót, botos bábót, kesztyűs bábót, hengerbábót stb., és megtanulják mozgásukat. Díszleteket és kellékeket is készítünk.

A próbák, a felkészülés, a bábkészítés nemcsak öncélú, kedvelt tevékenységek, hanem a végcél mindig egy-egy bábdarab létrehozása. Belső intézeti ünnepeinken (Mikuláskor, karácsonykor, farsangkor) és kinti helyszíneken lépünk fel. Kezdetben a növendékek idegenkedtek a habozástól, „dedős” dolognak tartották, de amikor kiderült, hogy a vendégszereplésekkel kijuthatnak az intézetből és óvoda gyermekeknek játszhatnak, és foglalkozhatnak is velük, sikerült felkelteni bennük a bábozás iránti érdeklődést, s ez már csak azért is jó dolog, mert jó néhány anya illetve kismama él az intézetben, akik számára különösen fontos ez a tevékenység.

A művészeti tevékenység szorosan kapcsolódik az ünnepekhez. Ezeknél nagyon fontos egy-egy vendégművész (csoport) meghívása is, ám arra törekszünk, hogy minél több növendékünk vállalja el a nyilvános fellépést, és lehetőleg ki-ki maga válasszon szerepet.

A hagyományos ünnepek mellett az évek folyamán kialakultak az intézet saját hagyományai, saját ünnepei. Ezek között számunkra és növendékeink számára legjelentősebb a három éve útjára indított ROMA NAP.

Intézetünk növendékei sok mindenben különböznek hasonló korú hazai „civil” társaiktól, ám van a másságnak egy igen markáns, etnikai jellege is.

A nálunk élő lányok többsége cigány származású. Sajátos, bonyolult összetételű szubkultúra jellemzi őket, melynek meghatározó erejére szeretnénk építeni pedagógiai munkánkat. Sajnos a lányok nagy része csak szórványos ismeretekkel rendelkezik kultúrájáról, bár szívesen megismerkedne és büszkélkedne népe értékeivel. Kiemelkedően fontos a lányok cigányfolklorhoz való kötődése. Népük nyelvének, szokásainak, hiedelemvilágának, zenéjének, táncainak ismerete stabil értékképző része lehet életüknek, s egyben jól kihasználható nevelési lehetőség a velük foglalkozó pedagógusoknak.

Már évek óta hagyományosan működnek olyan szakkörök, foglalkozások, melyek a cigány népművészetre, kultúrára építenek.

Ennek két alappillére a kézműves foglalkozások és a Cigány Klub. A kézművesség keretében megismerkedhetnek a fazekasság, kosárfonás és játékkészítés mesterségével. A Cigány Klub már hosszú évek óta működik. A klubot külső segítők szervezik és vezetik, heti rendszerességgel. A Vojake Roma -Jókedvű Cigányok – részvételével megalakult a rákospalotai Zölderdő Együttes, mely hagyományőrző dalokat és táncokat ad elő. A klubfoglalkozások keretében cigány témájú filmvetítéseket tartunk, vetélkedők és beszélgetések keretében régi roma népszokásokat elevenítünk fel, színjátékokkal és bábjátékkal. Közben ezeken a napokon a lányok egy-egy jellegzetes cigány ételt készítenek el.

A nevelőotthonok, zárt intézetek művészeti és kulturális programjainak eredményességét általában a szemléken, versenyeken, kiállításokon és a növendékek egyéni sorsának alakulásán lehet lemérni.

Igaz, néhány esetben sikerült már például kerámia, bőrdíszműves illetve virágkötő szakmunkásvizsgát tennie egy-egy növendéknek (azt remélve, hogy ezzel el is tudnak helyezkedni).

Általában a jó művészeti program képes felkelteni az esztétikai igényeket az intézet növendékeiben. A kreatív tevékenységek sora mindenképpen formálja, alakítja őket, és ami a lényeg, erősíti önbecsülést, sikerélményhez juttat.

A művészeti nevelés a személyiségfejlesztés, a finomodás kiváló eszköze.

Külön kell említeni az intézeti Anya-gyermek otthonban folyó kreatív foglalkozásokat. Az otthonban játszószobát alakítottunk ki. Sikerült berendezni és játékokkal, bábokkal, eszközökkel felszerelni.

Az érdeklődést sokszor a praktikus tárgyak elkészítésének lehetősége hozza meg.

Az anyák és a gyerekek közös foglalkozásain tapasztaltuk, hogy előbb az anyákat kell megtanítani a játék örömeire, hogy azután gyermekükkel együtt is élvezhessék ezt.

Az igazi öröm az, amikor az udvaron a babakocsiban tolt kisgyerek a kezében azt a frottír állatkát szorongatja, amelyet foltvarró foglalkozáson készített számára édesanyja.

HOGYAN LEHETSÉGES, HOGY ITT KICSI GYEREKEK IS ÉLNEK, ŐK HOGYAN KERÜLNEK IDE?

12 éve működik az intézet anya-gyermek otthona. Az első csecsemő, aki a szülőotthonból édesanyjával ideérkezett, 1988. július 7-én született, már kétéves elmúlt, amikor az anya javítóintézeti nevelése befejeződött, és gyermekével együtt kiköltözött. Velük kezdődött a részleg története.

Kezdetben speciális leányanya-részleg volt a megnevezése. A neve is jelzi, hogy kik számára és miért jött létre ez az intézeti egység. Abból a célból alakult, hogy fiatal „leányanya” növendékeink gyermekei ne az akkoriban általános életutat kezdjék meg. A gyakorlat szerint röviddel születésük után anyjuktól elválasztva valamelyik csecsemőotthonban helyezték el őket. Lehetővé akartuk tenni, hogy maradjanak édesanyjuk mellett az ő gondozásukban. Reméltük, hogy az anyaság, a gyermekért érzett felelősségvállalás, az anyai szerep megélése mindkettőjük számára előnyös és pótolhatatlan lesz.

Az első anyák kivétel nélkül – az akkori terminológia szerint – állami gondozottak voltak. Úgy nőttek fel, hogy mindig teljes mértékben gondoskodtak róluk, az önálló életre segítség nélkül nem lettek volna képesek, különösen ilyen felelősségteljes helyzetben nem. Sokan közülük első ízben élhették át, hogy valaki számára nélkülözhetetlenek, semmivel nem pótolhatók. Ez az élmény egy fiatal anya életében akkor is meghatározó volt, ha később kiderült, hogy mégsem tud megküzdeni ezzel a feladattal. Ugyanakkor a csecsemő az első hónapokban az anya szeretetteljes közelségében fejlődhetett, hiszen közismerten a pszichológiai kutatások szerint ez egy kitüntetett életszakasz, amely meghatározó lehet a személyiség alakulásában. Ezért nehezen vitatható, hogy még ezek a próbálkozások sem voltak hiábavalóak. A tapasztalataink azt mutatják, nagyon ritkán fordult elő, hogy az anya alkalmatlansága volt az egyedüli ok, ami miatt esetleg később külön kellett válniuk.

A részleg megalakulásakor a kórház épületében, egy kórteremben kapott helyet. Kialakításakor az volt az egyik legfontosabb szempont, hogy védett és biztonságos elhelyezést nyújtson. Az otthon létrehozásának indítéka kétségtelenül az az elképzelés volt, hogy az anyák számára lehetővé kell tenni, hogy anyaságukat átélve maguk gondozzák és neveljék gyermeküket. Tekintettel azonban az anyák fiatal korára és arra, hogy a csecsemők állami gondozottként nevelkedtek itt, a gondozó személyzet aggodalommal érezte át a felelősség súlyát. Emiatt időnként előfordult, hogy túlságosan óvták és segítették az anyákat, ezzel akaratlanul is korlátozták önállóságukat, kompetenciájukat.

A javítóintézetben a szinte teljes irányítás gyakorlatához szokott munkatársak számára egyszerre túlságosan nagy léptékű változást jelentett az anyaotthoni gondozás. A gondozó személyzet egészségügyi végzettségű ápolónőkből és csecsemőgondozó szakápolókból állt. A részleg működésének rendjét gyermekorvos alakította ki. A napirendet a gyermekek életkorának megfelelő gondozás, etetés rendje határozta meg.

Ezek a körülmények is szerepet játszottak abban, hogy a részleg céljait, ideológiáját, működésének módját hosszú időn keresztül az egészségügyhöz közel álló szemlélet jellemezte. (Nem vitás, hogy ennek a szemléletnek jogos, racionális indítékai is voltak.)

Az eltelt több mint tíz év során sok tapasztalat halmozódott fel, amelyek eredményeként a részleg működése folyamatosan változott, alakult. A kezdeti egy-két kórterem helyén ma egy 16 lakoszobával rendelkező otthon található. Az átváltozás folyamatosan, lépésről lépésre következett be. Rövidesen nyilvánvalóvá vált, hogy az anyaothton iránt egyre szélesebb körű társadalmi igény keletkezett. Egyre többen szerettek volna bekerülni olyanok is, akik nem voltak javítóintézeti növendékek. Az intézet a nagy nyomásnak nem tudott hosszú ideig ellenállni, és már a működés második évében befogadott olyan fiatal anyát, aki állami gondozottként vált nagykorúvá, majd gyermeket szült, de semmi köze nem volt a javítóintézethez. Ezután egyre több ilyen fiatal kért segítséget a részlegtől. A létszám gyarapodása mind több gondot okozott.

Az intézet nem volt felkészülve sok csecsemő vagy kisgyermek elhelyezésére, és amikor egyébként is súlyos anyagi gondokkal küszködött, nem jutott mindig kiságyra, gyümölcsre vagy pelenkára. Ezeket a gondjainkat látva egy intézettől független külső személy létrehozott egy alapítványt, amely megpróbálta a hiányzó dolgokat adományként beszerezni. Emellett pályázatokból teremtettünk lehetőséget az újabb szükségletek kielégítésére. Így szereztünk először sporteszközöket, hintát, majd egy nagyobb pályázat elnyerésével belső bölesődét alakítottunk ki. Nem követve a kronológiai sorrendet, csak néhány fontosabb eseményt emelek ki: pályázatokon elért sikereinknek köszönhetően hat anya és gyermekeik költözhetek a főváros különböző kerületeiben nyert és az alapítvány által lakhatóvá tett önkormányzati bérlakásokba. Az intézet felújította használaton kívüli kórház épületét, amelyet szintén pályázati pénzből sikerült berendezni, ezzel jött létre az otthon jelenlegi befogadóképessége.

Az idők folyamán kialakult a részleg sajátos működése, önálló arculata, amely arányait tekintve az intézet jelentős részét képezi, és fontos szerepet vállal a főváros szociális ellátásának rendszerében is. A leányanya-részleg névhez előítéletek tapadnak, ezért ehelyett ma anya-gyermek otthonnak hívjuk, és a gyermekvédelmi törvényben megfogalmazott családok átmeneti otthonaként működik.

A javítóintézeti anyák mellett nagyszámú kívülről érkező fiatal nő él itt gyermekével.

Az otthon korábbi filozófiája szerint a gondozás reszocializációval, az önálló életre való neveléssel járt együtt, azonban nevelő funkcióját mára csak javítóintézeti növendék anyák esetében őrizte meg. A többi gondozott anya szükségleteinek és kérésének megfelelően kap segítséget abban, hogy helyzetén – velünk együttműködve – megpróbáljon változtatni.

A korábbi években a gondozás időtartama nem volt korlátozva, ezért előfordult, hogy valaki hosszabb időt töltött itt, néhány esetben ez az időtartam a három évet is meghaladta. Ma az elhelyezés hat hónap, amely egy alkalommal hosszabbítható meg három hónappal. A gondozási idő megrövidülése miatt a kliensek gyorsabban cserélődnek. Megfontolásra érdemes, hogy ennyi idő mire elegendő. Tapasztalataink szerint nagyon nehéz optimális gondozási időt meghatározni. A túl hosszú időre nyúló gondoskodás alatt az anya annyira hospitalizálódik, hogy elveszíti minden érdeklődését, motivációját a külső világ, az önálló élet iránt. Ez különösen nevelőotthonban felnőtt anyák esetében szembeötlő, ők „hazatértek”. Pillanatok alatt visszatalálnak az intézményi életrendbe, de idővel a többiek is hasonlóképpen viselkednek. Néhány hónapig tartó gondozás azonban általában nem elég ahhoz, hogy az itt élő családok életében lényeges változás következzen be. Az anyaothtonok között kialakult bizonyos specializáció, elsősorban a gondozotti kör jellegzetességei (életkor, bekerülés oka stb.) alapján, amely meghatározza az otthon működését, a nyújtott szolgáltatásokat, a segítségnyújtás célját, tartalmát és módszereit. A nálunk élő anyák – egyik kollégánk szóhasználatával élve – „zürös életű” fiatal nők, akik többnyire teljesen egyedül állnak, segítség nélkül. Életükben a gyermek hatalmas teher, gondozása megoldhatatlanul nehéz feladat, ugyanakkor ez a gyermek életük célja, nagyon gyakran egyetlen „tulajdonuk”, értékük, társuk.

Az itt élő anyák bár sok tekintetben hasonlóak, természetesen mégsem homogén csoport. Ezért már a befogadás előtt el kell dönteni, hogy az itt töltött időt ki mire és hogyan fogja felhasználni. Szeretnénk minél gyakrabban elérni azt, hogy az anyaotthoni elhelyezés ne csak egy kis pihenést, megnyugvást nyújtson az életben maradásért folytatott küzdelemben, hanem az anyák gyűjtsenek erőt és készüljenek fel a továbblépésre. Az erőgyűjtés mindenki számára mást jelent: anyagi erőforrást (munkahely, járandóságok), ismeretek megszerzését (tanulás), készségek kialakítását (háztartás, gyermekgondozás, emberi kapcsolatok), és nagyon sok esetben a személyiség megerősödését, az önismeret, az önértékelés fejlődését. Ez egy életre szóló programnak látszik, de itt legalább lehetőséget akarunk nyújtani ahhoz, hogy elkezdődjék. Ez a munka a személyzet számára is emberpróbáló feladat. Az anyaotthoni munkaközösség tagjai: a gondozónők, a szociális munkás, a pszichológus és a részlegvezető, valamint segítő partnerek a gyermekorvos és a védőnő.

A befogadásra a felvételi beszélgetés és előjegyzés után általában teamdöntéssel kerül sor. Már ekkor körvonalazódik valamiféle perspektíva, jövőkép vagy alternatív lehetőségek, megszületik egy keretszerződés, az elhelyezési megállapodás.

Az otthonban az elhelyezés aszerint történik, hogy az anya mennyi közvetlen segítséget igényel (újszülött csecsemő, nagyon fiatal anya, súlyosabb betegség vagy károsodás, esetleg önállóbb, vagy teljesen független). A gondozás személyességét hangsúlyozza az egyéni gondozónői rendszer, amelyben egy gondozónőhöz legfeljebb 3-5 anya tartozik. A gondozónő és az anya egyéni gondozási szerződést kötnek, amely tartalmazza azokat az elemeket, amelyek az anya életvezetési, gyermekgondozási szokásai közül a legtöbb odafigyelést igénylik. A szerződésnek mindig van a gazdálkodásra vonatkozó része is. A szerződés általában két-három hónapra vonatkozik, egy anyával a gondozás során több szerződés is készülhet. Ez a szerződés az anyaotthoni élet eseményeire, az anyák életvezetési készségeire koncentrál.

Létrejön egy másik szerződés is, amelyet az anya a szociális munkással köt, és ami tágabb perspektívákra tekint. Ebben megfogalmazódnak azok a lépések, amelyek a problémák megoldása felé vezetnek, a lehetőségek felkutatására: erőforrások keresése, segítő kapcsolatok kialakítására, a meglévő kapcsolatok ápolására irányulnak. Ebben a szerződésben szerepel az előtakarékosság is. Az anyaotthonban évek óta változatlan szimbolikusan tekinthető térítési díjkötelezettség van azért, mert az itt élő anyák többségének jövedelme csupán GYES és családi pótlék, és csak így nyílik egy csöppnyi esély arra, hogy ebből az alacsony jövedelemből bármennyit is megtakaríthassanak.

Az anyák, bár még nagyon fiatalok, sok megpróbáltatáson, csalódáson és hányattatáson keresztül jutottak ide. Énképük negatív, önértékelésük legtöbbször nagyon alacsony. Ez természetesen csak még tovább nehezíti súlyos terheiket. Az otthon pszichológusának egyik legfontosabb feladata, hogy realisabb önértékeléshez, kiegyensúlyozottabb személyiség kialakulásához nyújtson segítséget.

Várakozásaink szerint a személyzet munkájának hatékonyságát fokozza majd a közelmúltban megindított videó home training tanfolyam, amelynek házon belüli megszervezéséhez egy pályázat biztosítja a feltételeket. A holland módszer alkalmazására az otthonban két területen nyílik lehetőség. Egyrészt a segítő és a kliens (gondozó és anya) interakciójának elemzésével és javításával eredményesebbé teheti a segítő munkáját. Másrészt az anyák a jó kommunikáció elsajátításával javíthatják és elmélyíthetik kapcsolatukat gyermekükkel. A módszer egyik legnagyobb erénye, hogy nem a problémákra, a nem megfelelő viselkedésre mutat rá, hanem a szülő meglévő pozitív készségeit erősíti és fejleszti. Az anyai szerep megerősítése az anyáknak biztonságot és önbizalmat ad. A tanfolyamon az otthon valamennyi dolgozója részt vesz.

A munkatársak mentális igénybevétele nagyon megterhelő, az elfáradásba kiégés megelőzésére már több mint három éve rendszeres szupervíziót alkalmazunk. Erre szintén pályázatokból teremtünk forrást.

Az anya-gyermek otthon szervesen illeszkedik az intézmény működésébe. Befogadja a javító anyákat, és kihasználja az intézet lehetőségeit, igénybe veszi szolgáltatásait. A napi négyszeri étkezés

lehetőségén kívül a belső általános iskolai oktatást, az egészségügyi ellátást, (házi orvos, gyermekorvos, védőnő, nőgyógyász) a sporteszközöket, a kulturális programokat. Az anyák részt vehetnek a kézműves szakkörök munkájában, a cigányklubon és valamennyi ünnepi rendezvényen.

A befogadott fiatal anyák sokféle segítséget kaphatnak az otthontól és az egész intézettől. A félév elteltével talán ügyesebb, gondosabb háziasszonnyá válnak, magabiztosabbak lesznek, esetleg félre is tesznek egy kevés pénzt. Mindez nagyon fontos, de nem tudjuk olyan munkához segíteni őket, amelynek jövedelméből fenn tudják tartani magukat, és nem adhatunk (ritka kivétellel) fedezet sem a fejük fölé. Mi családok átmeneti otthona vagyunk, de ha nem találunk egy barátot vagy rokont, akkor hová „mehet át”, aki innen kikerül? ...Egy másik anyaotthonba?

KI FINANSZÍROZZA MINDEZT?

A javítóintézeti nevelés mindig állami feladat volt, és így van ez most is, de az állami költségvetést kiegészíti az intézetért működő két alapítvány, mert a pénz sohasem elég.

Mindkét alapítvány létrehozása a rendszerváltás időszakában történt.

Ebben az időszakban ugrásszerűen megnőtt az ellátatlan, utcára került emberek száma. A munkahely és fedél nélkül maradtak – közöttük nagy számban fiatalok és fiatal felnőttek – csapatait találhattuk meg az aluljárókban, a pályaudvarokon. Nem volt olyan intézményrendszer – annak ellenére, hogy több gyors intézkedés történt a probléma kezelésére -, amely a hirtelen megnőtt, segítségre szoruló tömeget be tudta volna fogadni, illetve be tudta volna vonni olyan ellátási, gondozási formába, amely ezeknek a fiataloknak is megfelelt.

Látva, érezve ennek az akkor már jelentős mértékű munkanélküliségnek, hajléktalanságnak a következményeit, amelyek a Rákospalotai Leánynevelő Intézetet is elérték, egy magánszemély és egy vállalat rendelkeztek arról, hogy az intézmény működésének segítésére, illetve közvetlenül az intézet profiljába nem illeszkedő szociális ellátó tevékenységének felvállalására, segítésére alapítványokat hozzanak létre. Így jött létre a Segítő Szolgálat Alapítvány (138. sorszámmal, 1990. május 2-i végzéssel), amely „a krízishelyzetbe került, támasz nélkül maradt fiatal lányok, főként leányanyák támogatására”, és a Perspektíva Alapítvány (268. sorszámmal, 1990. június 4-i bejegyzéssel), amely „a Rákospalotai Leánynevelő Intézet egyik épületének átalakítása oktatási – nevelési célokra, folyamatos munkavégzésre és egyéb ellátásra” alapítványi cél megjelöléssel lett bejegyezve. Mindkét Alapítvány Kuratóriumának elnöke Ferenczi György, a Rákospalotai Leánynevelő Intézet akkori igazgatója lett.

Mit tettek, mit tudtak tenni a megszületett alapítványok az intézetben?

Átvállalják az alapfeladatot? Részt vesznek a javító – nevelőmunkában?

Az Alapítványok az alapító okiratukban lefektetett tevékenységet folytatják, amelyek kapcsolódnak az intézeti munkához, azt szervesen kiegészítik, és segítséget nyújtanak olyan, az intézmény által nem támogatott területek feladataihoz, amelyeket a költségvetésből már nincs lehetőség finanszírozni, vagy nincs megfelelő kapacitás annak ellátására. Természetesen magát az alapfeladatot nem vállalják át, de segítenek annak magasabb színvonalú ellátásában, színesebb megvalósításában. A javító – nevelőmunkában viszont bizonyos mértékben részt is vesznek, mert annak jobb színvonalú ellátásához segítséget nyújtanak programjaikkal.

A jelenlegi működésről:

A bevezetőben már említett alapítványok működésüket 1990-ben kezdték meg. A kezdeti nagy lendületű munka után a kuratóriumi elnök, Ferenczi György betegsége miatt mindkét alapítvány működése lelassult, majd meg is állt igazgatónk, a kuratóriumok elnökének halála miatt. A működésképtelenséget – a jogi akadályok felszámolásával – új kuratóriumi elnökök és kuratóriumi tagok választásával lehetett megszüntetni. A két alapítvány 1996-ra ismét működőképesé vált. (A Perspektíva Alapítvány a kuratórium összetételének változásával egyidejűleg az Alapítvány céljait is

bővítette, ami a tevékenységi kör kiszélesítését is magával vonta.) Tevékenységüket az alapítványok ezek után azonnal el is kezdték, addigra már több olyan feladat felhalmozódott, amely elvégzésére felkészültek, amelyek teljesítésére csak a jogszerűség helyreállítása után nyílt lehetőség.

A két alapítvány működésének újraindítása után tevékenységük határozottan szétvált. A Segítő Szolgálat Alapítvány a korábban felvállalt feladatkörét folytatta kibővített tartalommal, míg a Perspektíva Alapítvány az oktatás – képzés területére összpontosított, az utógondozásban, a munkaerőpiacra való eredményes kijutás és a lakatás megoldásában segíti a rászorulókat.

A Segítő Szolgálat Alapítvány az új gyermekvédelmi törvényben meghatározott – családok átmeneti otthona – ellátási formát valósítja meg, amelyre a Közigazgatási Hivatallal ellátási szerződést kötött. E tevékenysége során olyan egyedülálló, támogatás nélkül maradt anyákat fogad be – gyermekkel rendelkező javítóintézeti neveltek mellett – gyermekükkel együtt, akik maguk nem képesek a saját ellátásukra, többnyire hosszabb – rövidebb ideig az állam gondoskodásában éltek.

A működés biztosítása és a feladatok megosztása, jó elhatárolása érdekében az Alapítvány a javítóintézettel Együttműködési Megállapodás keretében fejt ki tevékenységét. E két szerződés biztosítja a működést

E mellett a javító nevelés olyan segítségét végzi az alapítvány, amelyre már nem jut annak költségvetéséből fedezet. Az ehhez szükséges forrásokat a különböző pályázatokon elnyert támogatásból biztosítja. Az ellátási szerződésből és a pályázatokból megszerzett források, az intézmény működését is segítik olyan módon, hogy a megvásárolt eszközök, finanszírozott programok, nemcsak az alapítványi célok elérése érdekében hasznosulnak, hanem az intézmény működtetésénél is felhasználásra kerülnek. Sok esetben csak ezen keresztül nyílik lehetőség a javító nevelés tárgyi és személyi színvonalának javítására a költségvetés korlátai miatt.

Az elnyert pályázatok teremtették meg annak lehetőségét, hogy a növendékek érdeklődési körüknek megfelelő szakköri tevékenységekben vegyenek részt. Ugyancsak egy jelentős Phare-pályázat biztosította annak a programunknak a végrehajtását, amelyben az intézményből kikerülő fiatalok önálló életkezdését készíthetjük elő és félutasházakat működtetünk az abban kidolgozott program alapján. Szintén e Phare-program „hozádéká” – több egyéb hasznos eszköz mellett – az a mikrobusz, amely a program segítségével túl az intézmény szállítási gondjait is jelentősen segíti.

Ugyancsak jelentős eredménye az alapítványnak az a „lakásszerzési” tevékenység, amellyel az a gondozottjait segíti. A Fővárostól a volt állami gondozottak számára kiírt lakáspályázaton elnyert 6 db lakást újított fel a rászorultak támogatására, elhelyezésének biztosítására, az önálló életének megkezdésére, az alapítvány.

A Perspektíva Alapítvány a működéséhez szükséges költségeket, teljes egészében a különböző pályázatokon elnyert támogatásokból fedezi. Számptalan kisebb-nagyobb pályázatot sikerült tevékenysége alatt eddig elnyernie. Az így befolyt összegek nagyságát és a programokat tekintve is a legjelentősebb, az MKM. Phare-pályázat. Ebben a projektben az intézményünkben – és a zalaegerszegi gyermekotthonban – élő gondozottaknak dolgoztunk ki különböző, a személyiségi állapotukat, képességeiket figyelembe vevő, oktatási, képzési tananyagokat, amelyeket eredményesen használunk fiataljaink nevelésében, képzésében. A program számottevő szellemi hozadéka mellett igen tekintélyes az az oktatási, képzési tevékenységet nagyban támogató eszközkészlet, amelyet az alapítványnak sikerült beszereznie pályázati támogatásból. Ezeket természetesen az intézmény egésze részére használatba adjuk igény szerint.

Az anya-gyermek kapcsolat segítését, a gyermekgondozás jó színvonalú megvalósítását támogatja az a jelenleg is folyó Phare LIEN projekt, amelyet az ősszel indítottunk el. Ez a családi videotréningszerű eddigi nálunk nem alkalmazott eszközökkel segíti a gyermekgondozásban járatlan anyákat. Eredményessége, a hagyományos, többnyire a verbalitáson alapuló „nevelésinél” azért is hatékonyabb, mert a mama a videofelvételen viszontlátja a gyerekekkel való foglalatosságát, amelyek jó mozzanataiban megerősítik őt. A tréning nemcsak az anyáknak ad programot, hanem a gondozókat is

bevezeti a módszer alkalmazásába, megtanítja, majd később felügyeli az alkalmazott módszert, a kidolgozó holland szakemberekkel.

A Perspektíva Alapítvány is kiveszi részét a gondozottak lakáshoz jutásának elősegítésében, az alapítványi célokban le-fektetetteknek megfelelően. Szerény lehetőségei ellenére teljes körűen felújított egy félutasházat és egy az állami gondozottak lakáspályázatán elnyert lakást, amelyeket ma is használnak gondozottjaink.

A Perspektíva Alapítvány jelentős tevékenységet végez az intézmény rekonstrukciós munkáinak elősegítésében is. Korlátozott pénzügyi lehetőségei ellenére- külső alapítványi támogatást felhasználva – jelentős mértékben finanszírozta az intézményben felújított fedett faátjárók megvilágítására készülő iparművészeti lámpákat.

Arra e cikkben nincs lehetőség, hogy teljes körűen bemutassuk az alapítványaink által elnyert pályázatokat és az abból megvalósított eredményeket.

Összefoglalva: az intézmény és a mellette működő alapítványok kölcsönösen segítik, támogatják egymást. Nyugodtan állíthatjuk, kiegészítik egymás működését. Az alapítványok az intézettől tevékenységükhöz helyet, helyiségeket és fűtést, világítást kapnak, míg az alapítványok az intézmény számára ott biztosítanak forrásokat, támogatást, ahol azt annak költségvetési korlátai akadályozzák. Az együttműködés mindkét fél számára hasznosnak mondható, mert tevékenységüket így szélesebb körben és magasabb színvonalon, több rászorulóval segítségnyújtva végezhetik.

Az alapítványok segítő működése nélkül az intézményi ellátás színvonala sokkal alacsonyabb, szegényesebb lenne. Nem volna lehetőség arra, hogy az intézményi programok jelentős része funkcionálhasson, az anyás és az utógondozó részleget működtessük, olyan minőségben, ahogy ezek ma megvalósulnak.

Az együttműködéssel a felek olyan szolgáltatásokat és azokat olyan színvonalon nyújtják a rászorulóknak, amelyre társadalmi szinten is nagy igény van. Biztosak vagyunk abban, hogy ezek a tevékenységek segítenek enyhíteni azokat a szociális problémákat, amelyekkel az országban lépten – nyomon találkozunk. Mi – az intézmény és az alapítványok – az általunk felvállalható részt ebből a tevékenységből a tőlünk elvárható legmagasabb színvonalon, az átlagosnál talán valamivel nagyobb erőfeszítés árán elvégezzük, annak bővítésére csak újabb források bevonásával nyílna lehetőség.

Az alapítványok soha nem szűnő törekvése, hogy újabb és újabb forrásokat kutassanak fel, szerezzenek meg, amelyek segítségével további rászorultak ellátásával, gondozásával enyhíthetünk azokon a gondokon, amelyek egy társadalom önértékelését befolyásolják.

TANÁCSOK GYAKORLATRA ÉRKEZŐKNEK

Intézetünk gyakorlóterepe több felsőoktatási intézménynek.

Van olyan hallgató, aki mindenképpen ide szeretne jönni, mert érdekli, és kifejezetten ilyen terepen akarja kipróbálni magát. Van, akinek már csak ez a hely maradt a tereplistán.

Könnyen beleesik az ember abba a hibába, hogy folyton az lebeg a szeme előtt: fiatalok elítéltekkel fog találkozni. Nem praktikus azzal kezdeni, hogy megpróbálsz meg tudni, ki miért van itt – hiszen ez az ismerkedéseket önkéntelenül is befolyásolná. Add meg a lányoknak azt a lehetőséget, hogy mindegyikük tiszta lappal indulhasson előtted (ki merné azt állítani magáról, hogy nem tenne akaratlanul is különbséget a bolti lopás és súlyos testi sértés elkövetője között?). Másrészt pedig sokkal érdekesebb úgy iratokat böngészni, hogy tudod, kiről van szó...

Az első pillanattól kezdve szem előtt vagy, mérlegre teszik minden megmozdulásodat, és hamar eldől, milyen szerepbe kényszerülsz a növendékekkel szemben – te leszel a „játékony balek”, akit ki lehet használni, akinél mindig van aprópénz és elegendő cigaretta, aki föl hívja anyut és üzeneteket közvetít; vagy te leszel az, aki már-már többet akar számon kérni, mint amit a rendtartás megkövetel... (Lehetőleg próbálkozz meg egy harmadik lehetőséggel.) Jó, ha tisztázod saját

magaddal, majd a gyakorlatvezetőddel is, mik is a szerephatáraid, és ezt hogyan tudod az egyéniségeddel összhangba hozni. A lányok hozzá vannak szokva a gyakornokok jelenlétéhez, így a fogadtatás többnyire barátságos – ezt csak te tudod elrontani... Mit kezdhetsz magaddal Palotán?

Szakmai, elméleti tudásodat a következőképpen bővítheted: mehatsz tárgyalásokra, konferenciákra, részt vehetsz a team-megbeszéléseken és esetmegbeszélőkön, protokolláris programokon, tanulmányozhatod az intézet szervezeti felépítését, elmélyedhetsz az ügyiratokban és a szakirodalomban... De a fentiekén túl sokkal tanulságosabb és izgalmasabb, ha a lehető legtöbbet vagy a lányokkal. Érdemes arra törekedni, hogy minél több szabadidős programon vehess részt (ez lehet akár egy „benti” klubfoglalkozás, akár egy „kinti” színházlátogatás, vagy tábor). Ilyenkor nemcsak azt tapasztalhatod meg, mennyire látványos feszültségeket és indulatokat gerjeszthet a zárt élethelyzet – de azt is, miről szól egy javítóintézetben a siker. Személyes tapasztalataink azt mondatják velünk, az intézet minden tekintetben jó terephely leendő szociális szakemberek részére. Nem akarunk kritikátlanul azonosulni mindennel, amit ott tapasztaltunk, de az biztos, a zárt intézetben folyó munka szakmai és egyben emberi próbatétel (még akkor is, ha ez most közhelyesre sikerült). Az intézetben, a speciális jellegből fakadóan, mind az egyéni esetkezelés, mind a csoportmunka szintjén számos lehetőség kínálkozik a szociális munka számára. A jó kollegiális viszony, a belénk vetett bizalom, a különböző szakmai programokban való részvétel mind ok arra, hogy nyugodtan ajánljuk a Rákospalotai Javítóintézetet (mint terephelyet, természetesen!) más hallgatók számára is.

KIK DOLGOZNAK ITT, ÉS MI AZ, AMI ITT TARTJA A DOLGOZÓKAT?

Bemutatkozásuk során természetesen az itt élőkkel foglalkoztunk, pedagógiai, pszichológiai szempontból. Intézetünkben, éppen összetett feladatai miatt sokszínű munkatársi csoport dolgozik. Most csak azokról tennék említést, akik közvetlenül a fiatalokkal foglalkoznak, bár ez korántsem igazságos. Egy ennyire zárt intézményben minden dolgozónak komoly hatása van, minden gesztus, odavetett szó megnövelt jelentőséggel indul el útjára a fiatalok között. Ezért egy-egy, a gyerekekkel közvetlenül nem találkozó dolgozó felvételénél, munkája megítélésénél is komoly szempont, hogy megtalálja-e a hangot, hogy hogyan lép be a csoportba akár egy villanykapcsoló szerelése miatt. Aki pedig, mint a konyhasók, a kertész naponta kerül olyan helyzetbe, hogy munkát ad ki, hogy eldönti, jut-e még repeta stb., annak különösen fontos tudnia, megtalálja – e azt a hangot, ami nem bántó de nem is bizalmaskodó.

A közvetlen pedagógiai, gondozói feladatot ellátókkal szemben pedig olyan sokirányúak elvárásaink, hogy csak tisztelettel lehet említeni munkájukat. Egy 1983-as kutatás keretében 6 intézet pedagógusait vizsgáltuk meg kérdőív és interjú módszerével, jelen cikkben az akkori megállapítások némelyikére szeretnénk vissza utalni, illetve tenni néhány kiegészítést a mai helyzetre. Akkor úgy találtuk, hogy „A rossz munkabeosztás, a nehéz pedagógiai munka még a „viszonylag” magas fizetések ellenére sem vonzó.” Mára ez úgy alakult, hogy miközben a rossz munkabeosztás változatlan, a pedagógiai munkával szemben egyre nagyobbak a külső és belső elvárások, és a fizetések egyre kevésbé vonzóak. A pótlékok, a szolgálati lakás, a nagyon olcsó étkezés már nem jelent vonzerőt, hiszen már nincsenek gyermekvédelmi intézményre szabott pótlékok, a szolgálati lakások zömében megszűntek, ami maradt, annak piaci a bérleti díja, ugyanakkor változatlanul folyamatos munkarendben dolgozunk. A zárt intézményekben nagyon szűkre szabott a külső programok lehetősége, a szünetekben is itt vannak növendékeink, sőt más okokból a gondozottak is. Ugyanakkor jogos elvárás a pedagógiai munkát végzőkkel szemben a felsőfokú diploma, szakmai továbbképzéseken, tanfolyamokon való részvétel. Miközben a szintén nehéz és természetesen mélyen alul finanszírozott munkát végző kollegák a közoktatás más intézményeiben 20 órás kötelező óraszám mellett kényszerülnek mellékállásokra, magántanítványok vállalására, addig ez szinte lehetetlen

intézményünkben. Heti 30, délutáni időben eltöltött óra után gyakran arra sincs elegendő idő, hogy regenerálódjon valaki, nemhogy arra, mellékállásban próbálja kiegészíteni közalkalmazotti fizetését. Nem igen tudnak részt venni külső továbbképzéseken, hiszen ezek zöme az ő munkaidejükben van, vagy hétvégén. Ha valaki havi két hétvégét munkával tölt, attól nem lehet és nem is szabad megkövetelni, hogy a maradék idejét is ilyen tevékenységgel töltsse. 1983-ban pesszimista kép rajzolódott ki: „Az intézményi nevelés legfontosabb eleme a pedagógus, aki egész lényével nevel, aki nélkül valójában mozgásképtelen a rendszer. Ugyanakkor talán itt a legmérhetetlenebbek az eredmények, legkevésbé lehet követni az egyén hatását, és ahol leginkább magára van hagyva az egyén. A munkát gyakran – majdnem mindig külső jegyeiből ítélik meg. Elsősorban azon, hogy van-e rendkívüli esemény, kirívó rendbontás, milyen a lakóegység tisztasága. Legkevésbé a valódi pedagógiai munka mérhető a jelen körülmények között. A bekerülés, kikerülés közti időszak személyre szóló nevelési terve, ennek követése illúzió. A nevelői viselkedést alapvetően befolyásolhatja a problémák elferdítéséből fakadó viszonylagos nyugalom lehetősége.” Szerencsénkre kollegáink lelkesen vesznek részt esetmegbeszélő csoportokban, teamekben, félévente (pályázati, alapítványi pénzből finanszírozható) stábépítésen, nem fedik el a bajt, hanem megbeszéléseken újra és újra végigelemzik a lehetséges buktatókat. Ahhoz azonban, hogy dolgozóink maradjanak, maradni akarjanak, hogy erejüket, egyéniségüket erre a munkára, hivatásra tegyék fel, nem szabadna meglepedni az időnként elhangzó sajnálkozó (megkockáztatom, lesajnáló) vélekedéssel, „bizony nagyon nehéz lehet ezekkel a lányokkal”.

Csodákat lehet írni a körülményekről, a nagy park, a barátságos otthon szerepéről, aminek megvan a nevelő hatása, de intézetünknek a dolgozók adják meg az igazi hangulatát. Azok, akik a sokadik kudarc után is újra és újra elindulnak egy – egy fiatallal iskolát keresni, szülőket meggyőzni. Azok, akiket évek múlva is megkeresnek az anyák új gyerekekkel, új gondokkal, vagy azok a kollegák, akik akkor is rend behozzák a kikerülő fiatallal együtt a pályázaton elnyert romos lakást, ha kétséges, hogy megtudja-e tartani, akik egyetlen hozzátartozóként elmennek esküvőre, keresztelőre, hivatalokba ügyeket intézni. Akik mindezért nevetségesen kis fizetést visznek haza, akik közül többen alig vannak jobb anyagi helyzetben, mint támogatótjaik.

Munkájukat azonban nemcsak ezek a körülmények nehezítik, hanem a munka jellegéből fakadó szakmai dilemmák is. Vajon mi tekinthető sikernek és mi tekinthető kudarcnak, mit lehet elvárni és mit lehet elérni, milyen eszközöket használhatnak, meddig tart a kompetenciájuk és meddig kell segíteniük? Sokszor érzik úgy, hogy munkájuk hiábavaló, hiszen a „reszocializációt” követően nem tudnak „reszocializált” családot biztosítani az intézetet elhagyó fiatal számára. Kételyeik és dilemmáik ellenére mégis itt vannak és vállalják ezt a munkát.

Nem dicsőíteni akarjuk őket, bár az sem lenne túlzás, csak azért szólni bátortalanul, hogy ha kollegáinkat nem tartaná itt valami, aminek neve sincs – lehet, hogy hivatástudat? -, akkor senkit nem izgatna, hogy a fiatal mégis kezdje el az iskolát újra, hogy hogyan lehetne két osztályt elvégeztetni egy év alatt. Utasításra nem lehetne elmenni sokszor egészen az ország végére meglátogatni a bekerülő fiatal családját, megkeresni a régen elveszett hozzátartozókat, korrigáltatni, gyógyíttatni soha nem kezelt betegségeket, közösen örülni az itt született kisgyerek első szavának.

Ezt a munkát csak elkezdni lehet, befejezni nem, mert mindig van folytatás, új feladat. Tudni kell, hogy mi az oka a depressziónak, a harsány jókedvnek, vagy a még harsányabb rossz hangulatnak. Aki ezt vállalja, az életformát és nem munkát vállal.

A cikket készítették:

B. Aczél Anna	Pál Tibor
Hatvani Erzsébet	Szim András
Pál Gabriella	Szédelyi István
Kovács Éva	Granasztói Szilvia

Gonosz Katalin